Політологія

УДК 342.9(477):34.028

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14969045>**Європеїзація як процес інституціоналізації та інституційних змін****Ткаченко Дмитро Володимирович**

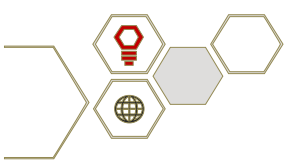
аспірант кафедри політології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, ORCID ID <https://orcid.org/0009-0001-2805-6837>

Прийнято: 15.02.2025 | Опубліковано: 28.02.2025

***Анотація.** В статті досліджено європеїзацію, яка передбачає появу нових інституційних і функціональних форм європейського правління. У такому трактуванні європеїзації акцент робиться на Європейському Союзі. Однак європеїзацію не слід розглядати як синонім процесу європейської інтеграції, а скоріше як концепцію, яка охоплює те, як ця процес змінив концепції управління на національному та наднаціональному рівнях. Йдеться про створення центру колективних дій, який, крім того, має забезпечити певний ступінь координації та узгодженості. Таким чином, європеїзація означає появу та розвиток політичних, правових та соціальних інститутів на європейському рівні, які формалізують взаємодію між різними акторами, а також появу політичних мереж, що спеціалізуються на створенні відповідних правил ЄС.*

За допомогою компаративного методу порівнювалися цілі, завдання політичних сил, партій та виявлялася специфіка європеїзації; за допомогою структурного методу розглядалися теоретичні концепції європеїзації та політичної практики, за допомогою дескриптивного методу фіксувалися основні тенденції міжнародної діяльності політичних інститутів.

У статті визначено, що дослідники дотримуються підходу до європеїзації «зверху вниз», або «перевернутого другого образу» (Gourevitch). Заради

ясності визначення європеїзації обмежується процесом, за допомогою якого сфери внутрішньої політики стають все більш підпорядкованими європейській політиці. Цей процес, по суті, зумовлений передачею політичних повноважень від держав-членів до європейського рівня, дослідженням зворотніх впливів внутрішніх інституційних змін, спричинених європеїзацією, на сам її процес.

Результати дослідження мають практичне значення для подальшого дослідження європеїзації, зокрема шляхом використання світових практик в політичному процесі.

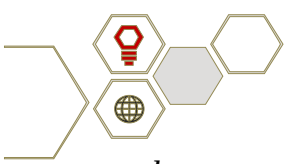
Ключові слова: європеїзація, де європеїзація, демократія, інституційні механізми європеїзації, «стара» та «нова» Європа, інтернаціоналізація внутрішньої політики, дефіцит демократії, демократичний відкат, субнаціональний вимір європеїзації

Europeanization as a process of institutionalization and institutional change

Tkachenko Dmytro Volodymyrovych

graduate student of the Department of Politology, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine), <https://orcid.org/0009-0001-2805-6837>

Abstract. The article examines europeanization, which involves the emergence of new institutional and functional forms of European governance. In this interpretation of Europeanization, the emphasis is on the European Union. However, Europeanization should not be considered as a synonym for the process of European integration, but rather as a concept that encompasses how this process has changed the concepts of governance at the national and supranational levels. It is about creating a center of collective action, which, in addition, should ensure a certain degree of coordination and coherence. Thus, Europeanization means the emergence and development of political, legal and social institutions at the European level, which formalize the interaction

between various actors, as well as the emergence of political networks specializing in the creation of relevant EU rules.

Using the comparative method, the goals and objectives of political forces and parties were compared and the specifics of Europeanization were revealed; The structural method was used to examine theoretical concepts of Europeanization and political practice, and the descriptive method was used to record the main trends in the international activities of political institutions.

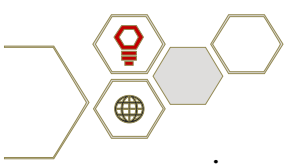
The article states that researchers adhere to a “top-down” or “inverted second image” approach to Europeanization (Gourevitch). For the sake of clarity, the definition of Europeanization is limited to the process by which domestic policy areas become increasingly subordinate to European policy. This process is essentially due to the transfer of political powers from member states to the European level, the study of the feedback effects of domestic institutional changes caused by Europeanization on its process itself.

The results of the study have practical significance for further research into Europeanization, in particular by using world practices in the political process.

Keywords: *Europeanization, where Europeanization, democracy, institutional mechanisms of Europeanization, „old” and „new” Europe, internationalization of domestic politics, diffusion, concept of social identities, deficit of democracy, semi-democracy, democratic rollback, subnational dimension of Europeanization*

Постановка проблеми. Дизайн порівняльного дослідження, тематичні дослідження, представлені в цій статті, показали, що для розуміння необхідно довгострокове мікродослідження політичних моделей національно-політичних систем, державної політики. В ідеалі ці довгострокові порівняння починалися до початку євроінтеграції. Тоді можна показати, як національне ставлення взаємодіє на європейському рівні з інституційними структурами, узагальненими в складній моделі взаємозалежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на велику кількість досліджень, в статті дається огляд існуючої літератури. У вітчизняній

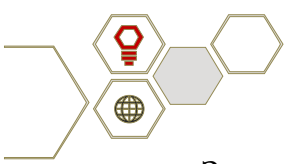

політичній науці внесок зробили науковці: Д.Ю. Дворніченко [1], Р. Клим [2], Н.Попова [3], О. В. Савка [3], Н. М Рудік [5], Е. В Рябченко [6], Т. Радишевська та інші. Серед зарубіжних науковців внесок здійснили Наприклад, зростаюча низка досліджень, розпочатих для вивчення того, чи вплинуло і в якій мірі європейська політика на: внутрішні системи посередництва інтересів (Шмідт) [7], територіальну політику Колера-Коха [8], національну бюрократію (Стор і Воутерс); адміністративні структури Херітієра, Кнілла [9, 10], нормативні структури Херітієра [9], відносини між виконавчою і законодавчою владою Андерсена, Бернса, Нортон [10], виборчу і партійну політику Фізерстоуна, Гревена [11], судові структури Конанта [12], макроекономічні установи Дайсона, Фізерстоуна [13], національну ідентичність Ріссе [14].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Глибоке знання різних сфер національної політики в різних країнах дає змогу зрозуміти, як учасники брали участь у європейській інтеграції та як європейська інтеграція вплинула на цих дійових осіб. Таким чином, порівняння дає змогу виміряти вплив європейської інтеграції порівняно з впливом внутрішніх змінних. Зміна поведінки національних акторів може мати внутрішні, європейські чи міжнародні причини.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є проаналізувати європеїзацію як процес інституціоналізації та інституційних змін. Щоб проілюструвати цю методологічну основу, у статті зосереджено увагу на поведінку груп інтересів у конкретних сферах політики. Зокрема, проаналізовано три різні аспекти поведінки груп інтересів: відносини між групами інтересів і політичними акторами, репертуар дій груп інтересів, політична легітимність груп інтересів.

Методологія. Дослідження здійснюється з використанням загальнонаукових методів (аналізу, синтезу), порівняльного методу та структурно-функціонального, методу історичного аналізу, які дозволяють визначити засоби впливу на розвиток євроскептицизму. Завдяки системному підходу вдалося визначити причини політичних факторів євроскептицизму.

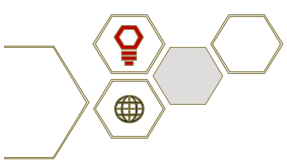
За допомогою компаративного методу порівнювалися цілі, завдання політичних сил, партій та виявлялася специфіка їхньої антиєвропейської спрямованості; за допомогою структурного методу розглядалися теоретичні концепції євроскептицизму та політичної практики, за допомогою дескриптивного методу фіксувалися основні тенденції міжнародної діяльності політичних інститутів (партій, Європарламенту) євроскептичного спрямування.

Важливе місце в методології дослідження посідає *метод порівняння*. Так, на його основі здійснено аналіз та зіставлення особливостей розвитку відносин Україна – ЄС на різних етапах, факторів, які впливають на них і, відповідно, оцінено ефективність різних механізмів європеїзації. Метод порівняння застосовується і при аналізі можливих шляхів розвитку ЄС та євроінтеграційної політики у цьому контексті. Серед використаних підходів можна виокремити *системний*, який дав можливість досліджувати проблемні питання європеїзації та налагодження співробітництва в ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однак в останні роки вчені все більше зосереджуються на потенціалі ефекти, який в розвивається європейський система з управління має на в установи з в член держави («зверху вниз»).

Оскільки залежною змінною є внутрішні інституційні зміни, зміни в вітчизняні політиці є важливим джерелом зміни в політичних інститутах [15]. Крім того, в політичних уподобаннях і коаліціях домінуючих акторів також можуть мати серйозні наслідки для політичних інститутів [16]. Інституції як набір формальних і неформальних правил можуть змінюватися, включити акторів в діяльність, забезпечити виділення ресурсів, забезпечити колективне розуміння того, яка поведінка вважається прийнятною в конкретній ситуації [17]. Таким чином, інститути структурують стосунки між акторами. Мене цікавить, чому, коли і як набір правил і практик, що розвиваються на європейському рівні, може змінити ті, що встановлені в державах-членах.

Щоб досліджувати європеїзацію, необхідно порівняти різні національні інститути, а також різні сфери політики протягом тривалого періоду часу. Порівняння є важливим, оскільки дозволяє вирішити методологічні проблеми:

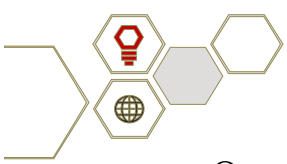

складну взаємозалежність і усунення відмінностей між національними та європейськими причинами змін. Порівняння різних національних систем і різних сфер політики дозволяє зрозуміти ситуацію в секторах політики в різних країнах ЄС до європейської інтеграції.

Найпоширенішим знаменником у літературі про європеїзацію є те, що європеїзація означає зміни. Перетворення структур використовуються в європейських дискурсах. Вимірювання перетворення застосовує тестову змінну [12].

Наприклад, дослідники здійснили дослідження німецької та французької поведінки групи інтересів у сферах сільського господарства та ядерної енергетики в рамках Співтовариства розширення політики від 1989 р. до 1999 р. [18]. Дослідники порівнюють поведінку групи інтересів у політичному секторі, де існує конкретна європейська державна політика (сільське господарство), з такою у сфері політики, яка базується на національній компетенції (ядерна енергетика). Німецьке та французьке національне походження має відмінності. Німеччина вважається неокорпоративістською системою з сильними галузевими традиціями, Франція характеризується як система з централістською, технократичною бюрократією, в якій цінується політична культура як важливий механізм державного управління. Що стосується представництва інтересів, то Францію зазвичай називають «*protestataire*» (протест) і «*dirigiste*» (статистська) [19]. Порівняльна методологія та включення тестової змінної є ключовими елементами операціоналізації дослідження, заснованого на теоретичній основі європеїзації.

Ґрунтуючись на емпіричних даних поведінки західноєвропейських груп інтересів у політиці розширення як всередині ЄС, так і в Центральній та Східній Європі, дослідники аналізують теоретичні дебати навколо європеїзації, розуміння проблем проведення досліджень через складну взаємозалежність європеїзації в дослідженнях, проблему тестової змінної як методичної проблеми, пов'язану з дискусією про європеїзацію.

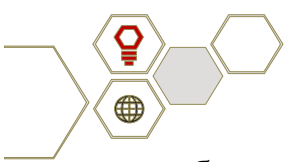

Одне з в перших визначень запропонованував Ладрех [20]: «Європеїзація — це поступовий процес, що переорієнтує напрямок і форму політики до такого ступеня, коли політична та економічна динаміка ЄС стає частиною організаційної логіки національної політики та формування політики». Події у внутрішній сфері є залежною змінною, тоді як європейська інтеграція розглядається як пояснювальна змінна.

Гетц і Хікс (2001) пропонують розрізняти між європейською інтеграцією та європеїзацією. Європейська інтеграція стає експлікативним фактором для зміни ролі в національній державній політиці. Європейська інтеграція в цьому підході розглядається як незалежна змінна, яка впливає на європеїзацію внутрішньої політики. Питання полягає не в тому, чому і як країни-члени здійснюють європейську інтеграцію, але як делегування повноважень на європейський рівень впливає на процеси формування політики на національному рівні [21].

Ця емпірична проблема розглядається Капорасо (Caporaso) у концептуальній дискусії про європеїзацію [22, с.3]. Пропонується розуміти європеїзацію як „появу та розвиток на європейському рівні окремих структур управління, тобто політичних, правових і соціальних інститутів, пов’язаних із вирішенням політичних проблем, які формалізують взаємодію між акторами, а також політичні мережі, що спеціалізуються на створенні авторитетних європейських правил”. На думку авторів, європеїзація передбачає еволюцію нових рівнів політики, які взаємодіють зі старими. Таким чином, європеїзація стосується невідповідності європейської та внутрішньої політики, процесів та інституцій. Однак це визначення вбачає в європеїзації не вплив ЄС на національний рівень, а створення установ і правил на європейському рівні. В той час як диференціація стає менш очевидною між європейською інтеграцією та європеїзацією (дотримуючись термінології Гетца та Хікса). Визначення Капаросо викликає теоретичну дискусію.

Радаеллі (Radaelli) нарешті пропонує всеосяжний підхід до європеїзації, що включає як її механізми, так і наслідки. Він описує це так: процеси (а)

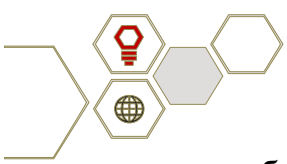
побудови (б) дифузії та (в) інституціоналізації формальних і неформальних правил, процедури, парадигми, моделей, спільних переконань і норм, які спочатку визначалися та консолідувалися під час формування державної політики та політики ЄС, а потім включалися в логіку внутрішнього дискурсу, ідентичностей, політичних структур і публічної політики [23, с.100].

План дослідження щодо європеїзації потребує розробки моделі складної взаємозалежності. Капаросо розробив триетапний підхід до європеїзації та внутрішніх структурних змін. Спочатку вони визначають відповідні процеси європеїзації – формальні та неформальні норми, правила, положення, процедури та практики на рівні ЄС. Другий крок визначає «відповідність» між процесом європеїзації, з одного боку, та національною інституційною системою, правилами та практикою, з іншого. Цей ступінь відповідності становить те, що автори визначають як «адаптаційний тиск». Автори особливо підкреслюють, що саме значення європеїзації може відрізнятися між країнами. Таким чином, третій крок підкреслює важливість посередницьких інституцій формального та неформального характеру, що, зрештою, призводить до внутрішніх структурних змін [22].

Ланцюгова причинно-наслідкова модель європеїзації розрізняє залежні та незалежні змінні, адже емпірично важко довести як національні актори впливають шляхом європейської інтеграції, беруть участь у виробленні європейської політики, державних утворень.

Рошфор і Кобб (1994) визначили складну причинно-наслідкову модель європеїзації. Тут впливають як євроінтеграція, так і внутрішні процеси перетворень на кожному рівні політики [24].

Наприклад, ідея об'єднаної Європи у Франції сягає 1929 року, з промови Арістіда Бріана, франц. прем'єр-міністром того періоду, даним у присутності Асамблеї Ліги Націй. Бріан у своєму виступ висунув ідею Федерації європейських націй, «Etats Unis d'Europe», заснованої на солідарності і прагнення до економічного процвітання, а також до політичної та соціальної співпраці. Ще одне

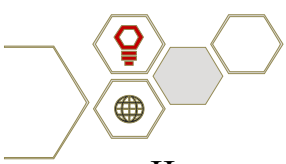

раннє бачення про об'єднання Європи — книга «Європа», яку Едуард Ерріо опублікував у 1930 році.

Спочатку інтерес Франції до європейської інтеграції був спричинений геополітичним імперативом примирення та співіснування з Німеччиною. Варіант спільноти в ій європейській інтеграції, структурований у ЄОВС (і пізніше ЄЕС) прагне досягти цієї мети шляхом економічної інтеграції. Основна ідея полягала в тому, що економічна інтеграція в остаточному підсумку призведе до політичної інтеграції в Західній Європі, яка однозначно відійде від притулку війни в Європа. Парсонс визначив, що для Франції комунітарна модель також запропонувала негативні переваги, такі як можливість контролювати нову зовнішню політику Західної Німеччини. Економічні переваги комунітарної інтеграції, такі як забезпечення доступу до німецького вугілля для збереження конкурентоспроможності французької промисловості на міжнародному рівні та, таким чином, сприяння економічному відновленню країни, особливо вплинули на рішення Франції розпочати такий проект [25].

Однак «варіант спільноти» не був єдиною доступною альтернативою для досягнення цих цілей; післявоєнне примирення, забезпечення світу в Західній Європі та відновлення економіки. Натомість існувало безліч конкурсних альтернативних моделей для досягнення того самого набору цілей.

Через кількість альтернативних інсталюваних комунітарних моделей як домінує великий шлях, щоб кинути первинні виклики Виведення війни з Європою потребувало часу та було громіздким процесом. Цікаво, що створення ЄОВС після Декларації Шумана не зупинило Францію на шляху до ЄЕС; але натомість це породило лютий дебати щодо альтернативних моделей інтеграції. Починаючи з 1951 року ці альтернативні уявлення Європи конкурували; дебати між прихильниками конфедеративної моделі інтеграції в Європі та прихильниками комунітарної моделі домінували у французькій політиці. У розпал цих дебатів правлячої еліти Четвертої Республіки, за наполегливу підтримку Сполучених Штатів, пішли далі і запропонували заснувати «Європейське оборонне співтовариство» (EDC). Розроблений двома видатними політиками

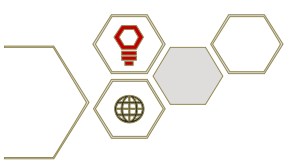

Четвертої Республіки, Робертом Шуманом і Рене Плевеном, ЕДС передбачив створення європейської армії, яка сприятиме подальшій комунітарній інтеграції Європи та слугуватиме кінцева мета політичного союзу в Європі [26].

Однак занепокоєння Франції щодо моделі співтовариства як домінуючої моделі європейської інтеграції не закінчилося; Крім того, після Римського договору ті, хто прихильники конфедеративних або традиційних моделей міждержавної політики в Європі, продовжували свої зусилля щодо реформування процесу європейської інтеграції. Наприкінці 1950-х та на початку 1960-х років Франція намагалася застосувати альтернативну модель, відому як «план Фуше» на честь провідного французького перемовника Крістіана Фуше. Метою плану було створення міжурядового Європейського політичного союзу шістки ЄЕС. За Фуше план був Де Голля ґрунтувався на ідеї „Європа des Patri”, альтернативній моделі, яка підтримувала політичну інтеграцію в 1960-ті роки.

Основна відмінність між двома альтернативними моделями полягала в тому, що на декларацію від ЄОВС або ЄЕС, план Фуше був побудований на «співробітництві», а не на «згуртованості» національних держав, обмежуючи наднаціональну інтеграцію та передачу суверенітету на наднаціональний рівень: «план Фуше, тобто в організації зародження політичної співпраці між державами Західної Європи. Звичайно, ця Європа не буде схожа на ту, яку називаємо наднаціональною» [27].

Те, що французи пропонували згідно з планом Фуше, — це конфедерація «національних держав», які працюють разом під керівництвом Франції для формування спільної політики у сферах оборони, економіки, культури та зовнішніх відносин. Таким чином, Європа Націй служила головним форумом для питань оборони і де-факто замінила НАТО та контролювала всі існуючі європейські спільноти. Будучи міжурядовою угодою для координації європейської зовнішньої та економічної політики, політичним планом Фуше було створено «третю силу» на Заході. Європа, «європейська сила» для боротьби з гегемоністським пануванням США, для захисту Заходу Європи через радянську

загрозу. Таким чином, Європа як «третя сила» означала альтернативу між капіталізмом і комунізмом [25].

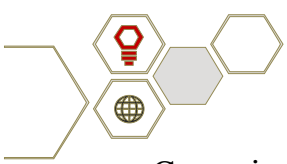
Однак переговори в рамках Фуше не відтворили «Європу націй» головним чином через небажання п'яти західноєвропейських країн брати участь у будь-якій схемі країни, яка могла б зашкодити спільному ринку та НАТО.

Наприкінці 1960-х років під час президентства де Голля Франція намагалася захистити процес з європейського об'єднання проти «аутсайдерів», а саме Сполучених Штатів і Великої Британії. Обмеження впливу США та Британії на західноєвропейську інтеграцію було одним із головних завдань європейської політики Франції. Президент де Голль був упевнений, що Британія діє як «троянський кінь» Сполучених Штатів, якщо її приймуть до ЄЕС, і таким чином вплине на європейську інтеграцію, перетворивши її на ще одну «атлантистську» організацію. З цієї причини спроби Великобританії отримати вступ до ЄЕС зустріли протистояння з боку де Голля. У 1963 році Франція наклала вето на членство Великої Британії та заблокувала розширення ЄЕС, щоб із Великобританією разом включити Норвегію, Ірландію та Данію.

Жан Лакутюр у своїй біографії формулює ідею де Голля про побудову «європейської Європи». А «Європейська Європа» була голлістською ідеєю незалежного європейського альянсу проти супердержав, особливо по відношенню до Сполучених Штатів, які об'єднують національні держави старого континенту [24, с. 313].

На початку 1980-х років у Франції відродився інтерес до європейських питань, в основному через приєднання Греції, Іспанії та Португалії до Союзу. В основному через занепокоєння щодо розширення його економічних наслідків викликало жваві дебати у Франції, особливо негативного впливу на французьке сільське господарство дозволу Іспанії приєднатися до ЄЕС. Ці дебати пожвавили інтереси французької громадськості до європейської інтеграції, і це питання знову ввійшло в політичний порядок денної Франції.

Під час президентства Міттеран розробив особливий підхід європеїзації. Французькі соціалісти все більше стверджували, що майбутнє Франції лежить в

Європі; як колись проголосив Міттеран, «Франція — наша батьківщина, Європа — наше майбутнє» (цитата з „Le Monde” , 4 вересня 1992 р.).

Соціалістичні уряди під керівництвом Міттерана проводили ефективну політику, спрямовану на посилення ролі Франції в Європі, формування ЄС у напрямку політики, яка відповідає внутрішнім інтересам Франції, обслуговувала потреби соціальної Європи (Ladrech, 2001 рік: 40). The поняття „Європейська соціальна модель” стало гаслом політики Міттерана у формуванні європейської інтеграції: «Європа або буде соціалістичною, або її не буде». Міттеран лише прийняв голлістську точку зору, згідно з якою Європа буде побудована за зразком Франції, але й розширив міф про французьку «громадську місію» стосовно Європи [28].

У цей період Спільний ринок, або ЄЕС, перетворився на ЄС із багатьма ознаками федерального органу, як такі єдина валюта та центральний банк. Найбільш явним акцентом у формуванні європейської побудови було зобов'язання досягти вищого рівня соціальної політики, що призвело до включення соціальної складової до Маастрихтської угоди та розділу про зайнятість до Амстердамської угоди ЄС 1997 року [20, С.41]. У поєднанні з активною європейською політикою під час президентства Міттерана європейська інтеграція набула додаткового виміру в досягненні рішень цілої внутрішньої політики. Цей процес європеїзації у французькій політиці передбачав адаптацію внутрішньої політики та інституцій Франції до потреб і обґрунтування європейської інтеграції. У результаті цього періоду ПС еволюціонував у більш відверто реформістська та європейська партія, яка адаптується до нових зовнішніх стимулів ЄС. Лідерство Франсуа Міттерана відіграло важливу роль у цій еволюції [29, С.37].

Обрання новим лідером про європейських прав Ніколя Саркозі Президент Франції, безумовно, є продовженням традиційної проєвропейської позиції французьких президентів.

Групи інтересів взаємодіють одночасно з національними акторами та європейськими бюрократами. Вони досвід адаптаційний тиск в зокрема в

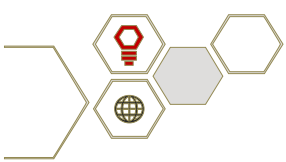
ЄС рівень, як бюрократичний змагання є високий, але вони також вплив політики процеси на європейському рівні. Однак поглиблене дослідження показує, що цей адаптаційний тиск не завжди призводить до змін. Національні посередницькі структури все ще є потужним фактором впливу на поведінку груп інтересів.

Таким чином, наведені нижче тематичні дослідження показують, як переговори на європейському рівні впливають на поведінку національних груп інтересів і водночас на них впливає. Для обох політик поля, сільське господарство і ядерний безпеки в в ЄС рівень, докази з «бюрократична конкуренція» була сильною під час процесу розширення.

Висновки. Визначено, що дослідники дотримуються підходу щодо європеїзації «зверху вниз», або «перевернутого іншого образу». Заради ясності визначення європеїзації обмежується процесом, за допомогою якого сфери внутрішньої політики стають все більш підпорядкованими європейській політиці. Цей процес, по суті, зумовлений передачею політичних повноважень від держав-членів до європейського рівня, дослідженням зворотніх впливів внутрішніх інституційних змін, спричинених європеїзацією, на сам її процес.

Визначено три основні проблеми: проблема складної взаємозалежності, складність відокремлення між «європейськими» та «внутрішніми змінними» та вимірювання змін. У той час як теорії та концепції європеїзації стали аналізувати в програмних дослідженнях, методологічні виклики, пов'язані з цими дослідженнями, розглядалися дещо менше.

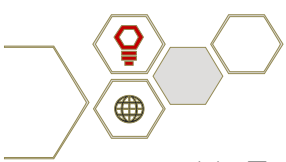
Політичні можливості, тобто ресурси та обмеження, які надає європейська система є умовами поведінки груп інтересів. Важливість контрольної змінної стала очевидною в процесі операціоналізації досліджень європеїзації: трансформація поведінки груп інтересів у державній політиці через процес європейської інтеграції та соціалізації має бути визначений в ситуаціях, що відбуваються за межами ЄС. Порівняльний аналіз дослідження, використаний у цій статті, показав, що в обох сферах політики національні суб'єкти залишаються під впливом як національних відносин, так і когнітивних

структур.

Список використаних джерел

1. Дворніченко Д. Європеїзація внутрішньої та зовнішньої політики Греції в контексті європейського інтеграційного процесу : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Д. Ю. Дворніченко; кер. роботи І. М. Коваль; Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". – Одеса, 2013. – 18 с.
2. Клим Р. Теоретико-методологічні особливості європеїзації та неоінституціоналізму. Медіафорум. 2021. № 9. С. 194-206.
3. Попова Н. Концепція європеїзації та можливості її використання для аналізу відносин Україна – ЄС. Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2017. Т.35-36. С. 149-160.
4. Савка О. В. Європеїзація регіональної політики Польщі - <https://uacademic.info/ua/document/0416U001463>
5. Рудік Н. М. Європейське врядування як чинник європеїзації державного управління в Україні - <https://uacademic.info/ua/document/0412U005673>
6. Рябченко Е. В. Європеїзація міграційної політики Республіки Кіпр - <https://uacademic.info/ua/document/0419U002810>
7. Schmidt, Vivien A., 2004, Europeanization of National Democracies: The Differential Impact on Simple and Compound Polities. *Politique europeenne*, 13, 113–140.
8. Kohler-Koch, Beate, 2002, European networks and ideas: changing national policies. *European Integration Online Papers (EIPO)*, 6(6), <http://www.eiop.or.at/eiop/texte/1999-007a.htm>.
9. Heritier, Adrienne, Kerwer, Dieter, Knill, Christoph, Lehmkuhl, Dirk, Teutsch, Michael, Douillet, Anne- Cé?cile, 2001, *Differential Europe: the European Union impact on national policymaking* (Lanham: Rowman & Littlefield).
10. Knill, Christoph and Lehmkuhl, Dirk, 2002, Private actors and the state: internationalization and the Chaing pattern of governance. *Governance*, 15(1), 41–63.

11. Featherstone, Kenneth and Radaelli, Claudio (Eds), 2003, *The Politics of Europeanization* (Oxford: Oxford University Press).
12. Jacquot, Sophie and Woll, Cornelia, 2003, Usage of European integration – Europeanization from a sociological perspective. *European Integration Online Papers*, EIOP, 7(12), <http://www.eiop.or.at/eiop/texte/2003-012a.htm>.
13. Featherstone, Kenneth, 2003, Introduction: in the name of “Europe”, in: K. Featherstone and C. M. Radaelli (Eds) *The Politics of Europeanization* (Oxford: Oxford University Press).
14. Thomas Risse, Green Cowles, Maria, 2001, The TABD and domestic business–government relations, in James Caporaso, Maria Green Cowles and Thomas Risse (Eds) *Transforming Europe. Europeanization and Domestic Change* (Ithaca, NY: Cornell University Press).
15. Borzel, Tanja and Risse, Thomas, 2000, When Europe hits Home: Europeanization and Domestic Change, RSC no. 2000/56, EUI Working Paper.
16. Keohane, Robert and Goldstein, Judith (Eds), 1993, *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions and Political Change* (Ithaca, NY: Cornell University Press).
17. Olsen Johan P., 1996, Europeanization and nation–state dynamics, in: S. Gustavson and L. Lewin (Eds) *The Future of the Nation State* (Stockholm: Nerenius and Santerus Publishers).
18. Przeworski, Adam and Teune, Henry, 1970, *The Logic of Comparative Social Inquiry* (New York: Wiley Interscience).
19. Tilly, Charles, 1984, Les origines du re?pertoire d’action collective contemporaine en France et en Grande Bretagne. *XXe sie`cle*, no. 4, 89–108.
20. Ladrech, Robert, 1994, Europeanization of domestic politics and institutions: the case of France. *Journal of Common Market Studies*, 32(1), 69–88.
21. Goetz, Klaus. H and Hix, Simon (Eds), 2001, *Europeanised Politics? European Integration and National Political Systems* (London: Frank Cass).
22. Caporaso, James, Green Cowles, Maria and Risse, Thomas (Eds), 2001, *Transforming Europe. Europeanization and Domestic Change* (Ithaca, NY: Cornell University Press).

23. Radaelli, Claudio, 2001, The domestic impact of European Union public policy: notes on concepts, methods and the challenge of empirical research, *Politique europeenne*, no. 5, 107–142. p. 100.
24. Rochefort, David and Cobb, Roger (Eds), 1994, *The Politics of Problem Definition: Shaping the Policy Agenda* (Lawrence, KS: University Press of Kansas).
25. Lacouture, J. (2001). *L'Europe ve par le Général de Gaulle*. В E. Barnavi & P. Goossens (Eds.), *Les frontières de l'Europe* (стор. 123-128). Брюссель: De Boeck.
26. Colin, J.P. (2005). *Variations sur la construction Européenne*, *Annuaire Français de Relations Internationales* , 6 , 219-233.
27. Goll, S., de (1970). *Memuares de guerre, L'Appel, 1940-1942*. Paris: Plon/
28. Lequesne, C. (2006). “Sur les craintes françaises d'une Europe espace”, *Esprit* , (322), 28-36.
29. Didier Chabanet and Vincent Wright (Eds) *L'action collective en Europe* (Paris, Presses de Sciences Po).